Milan Mráz

Filosof jako zóon politikon v Aristotelově Politice

V názorech na postavení filosofa v obci se Aristotelés výrazně liší od svého učitele Platóna. Zatímco tato problematika patří k ústředním tématům celé Platónovy filosofie, Aristotelés jí nevěnoval – alespoň v dochovaných spisech – žádný podrobnější výklad. Na jeho pojetí této otázky lze usuzovat jen z několika výkladů, které se jí týkají spíše nepřímě. Je však nepochybné, že Aristotelés nesouhlasil s názorem z Platónovy *Ústavy*, podle něhož by spravedlivé obci měli vládnout filosofové, protože jen oni jsou schopni rozeznat, co je dobré pro obec jako celek, tj. oprostit se při svém rozhodování od skupinových a individuálních zájmů. Řízení obce je praktické povahy, takže ti, kdo se mu věnují, musí si osvojit jiné dovednosti, resp. zdatnosti, než potřebuje filosof, oddaný teoretickému životu. Z tohoto hlediska je také příznačné, že při své kritice Platónovy *Ústavy* v II. knize své *Politiky* se Aristotelés zaměřuje jen na několik jiných návrhů (zvl. návrhu na společenství majetku, žen a dětí u dvou vyšších stavů spravedlivé obce), kdežto úlohu filosofů zde ponechává zcela stranou.

Filosof však v Aristotelově pojetí nemůže žít bez bytostného vztahu k obci. Vždyť filosof – jako každý člověk – je *zóon politikon*, tj. bytost určená svojí přirozeností k životu v pospolitosti obce. Obdobně jako dříve Platón zdůvodňuje Aristotelés tuto vázanost člověka na obec poukazem na to, že nikdo z lidí nemá všechny pozitivní schopnosti, jejichž uplatňování zaručuje plnohodnotný (dobrý) život, ale každý má některou z nich. Teprve, když se schopnosti jednotlivých lidí spojí v dostatečném počtu ve společenství obce, je dobrý život tohoto kolektivu zajištěn. Filosof má přitom nejvíce rozvinutou schopnost teoretického myšlení, tj. to, co

tvoří nejvyšší složku lidské duše, resp. celé lidské bytosti. Soustředění se na teoretické poznání, „teoretický život“, klade Aristotelés v hierarchii životních aktivit nejvýše, nadřazuje ho i praktickému životu, který dosahuje své vrcholné podoby v politické činnosti, v podílení se na správě obce. Teoretickému poznání se ovšem mohou plně věnovat jen ti, kteří mají k tomu dostatečné vlohy. Toto poznání má podle Aristotelova přesvědčení svůj primární účel v sobě samém, přináší člověku nejvyšší uspokojení, blaženost (*eudaimonia*) i slast (*hédoné*). O slastech poskytovaných filosofií, Aristotelés říká, že jsou podivuhodné čistoty a trvalosti a že při jejich dosahování člověk dostačuje sám sobě. Kdybychom připustili, že aktivita filosofa se zcela vyčerpává v rozvíjení teorie, platila by bez jakýchkoli dodatků interpretace Aristotelových představ o životě filosofa, kterou podal Richard Mulgan. Podle ní je v Aristotelově pojetí optimálním způsobem života filosofa, když žije v úzkém okruhu přátel a společně se věnují teoretickému poznání. Od obce požadují tito myslitelé jen zabezpečení života, majetku a osobní pohody.

Stále se však připomíná otázka, zda filosof i při uvedeném způsobu života nemá přece jen nějak přispívat ke zdaru obce. Vždyť Aristotelés přirovnává obec k lodi, v níž každý člen posádky musí plněním svého úkolu přispívat ke zdaru plavby. Obdobně musí podle jeho názoru občané přispívat k dobrému životu a zachově obce. Má tedy jako občan takový úkol i filosof? Určité vodítko v tomto směru nám poskytuje Aristotelův výklad z 3. kapitoly VII. knihy *Politiky*. Aristotelés zde říká, že mnohem větší praktický význam než myšlení, které přihlíží k výsledkům jednání (tj. ryze praktické myšlení), má teorie a myšlenky, které mají účel samy v sobě. V dosavadních interpretacích tohoto výkladu se často konstatuje, že není dostatečně ucelený. Uvedené tvrzení zdůvodňuje Aristotelés poukazem na to, že účelem (pravděpodobně má na mysli účel myšlení) je dobré konání (*eupraxia*), tedy činnost, přesněji řečeno: jednání (*praxis*). Proto se podle Aristotela nejvíce činnými nazývají lidé, kteří svým myšlením vedou a řídí i vnější činnosti. Zdálo by se tedy, že i teorie má být – alespoň částečně – orientována k vnějším činnostem. Vzápětí však

Aristotelés předkládá druhou variantu. Podle ní se jednání nemusí vztahovat k vnějšku, může být zaměřeno jen k tomu, kdo jedná. Jinak by se bůh sotva měl dobře (*kalós echoi*), když kromě svého vlastního (vnitřního) jednání žádnou vnější činnost nevyvíjí. To rovněž platí o vesmíru jako organickém celku.

Je tedy zřejmé, že ani Aristotelův výklad z 3. kapitoly VII. knihy *Politiky* nám neposkytuje jednoznačnou odpověď na naši otázku o vztahu filosofa k obci. Uvažujme proto o ní i mimo rámec Aristotelových výkladů, které se jí zřetelně – byť přímo nebo jen nepřímě – týkají. Určitý podnět k tomu nám může poskytnout uvedená zmínka o vnitřním jednání boha, tj. v Aristotelově pojetí prvotního nehybného zdroje vesmírného dění, který je současně i universálním rozumem. Již z této charakteristiky vyplývá, že jde o zdroj, který je podle Aristotela uzavřen do sebe, ale přesto je prvotní příčinou vesmírného dění. Jak vlastně na celek vesmíru i jeho jednotlivé složky působí? Aristotelés říká, že vše uvádí do pohybu jako předmět touhy (*orekton*) a jako to, co je myslitelné (*noéton*). Právě zmínka o druhém způsobu tohoto působení (jako to, co je myslitelné) nám může pomoci při řešení našeho problému. Říká se zde vlastně, že to, co je myslitelné, má svoji přitažlivost, samozřejmě především pro rozumné bytosti. A nejsou (nebo alespoň nemohou být) takto přitažlivé i myšlenky filosofa? Pro kladnou odpověď svědčí i dochované zprávy o tom, že za Aristotelova života se v Lykeiu konaly pravidelné přednášky z filosofie pro širší veřejnost a že tato tradice pokračovala i za Theofrasta, kdy se na příkaz krále Kassandra zúčastňovali některých přednášek povinně i dvorští úředníci. Značná část přednášek v Lykeiu byla pravděpodobně věnována i etické problematice. A dobrou znalost této problematiky, toho, co je dobro a co jsou ctnosti, zvláště spravedlnost, vyžaduje Aristotelés i od lidí pověřených vládou a zvláště od zákonodárců. Podle jeho názoru musí tito lidé čerpat poznatky o tom především ze zkušenosti. Zkušenost (*empeiria*) je však u Aristotela značně široký pojem. Zahrnuje v sobě nejen osobní zkušenost jednotlivých lidí, ale i širěji pojatou lidskou zkušenost, zvláště poznatky, k nimž došli lidé moudří, tj. skuteční odborníci. V tomto směru

může mimořádně cennou oporu poskytnout obci a jejím představitelům právě filosof, i když se plně soustředí na teoretickou práci, pouze je třeba, aby její výsledky zpřístupňoval v srozumitelné podobě (ať již v přednáškách nebo písemnou formou) zájemcům z řad veřejnosti. A to Aristotelés nepochybně činil.